

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.60>

СОМАТИЧНІ ПРАВА: ЗАХИСТ ФІЗИЧНОЇ СФЕРИ ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ ТА АВТОНОМІЇ

Бисага Ю.М.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету

Бисага Ю.М. Соматичні права: захист фізичної сфери людської гідності та автономії.

Визначено, сьогодні у світі, який постійно змінюється та розвивається, питання соматичних прав стають дедалі більш актуальними і важливими. З розвитком інтернету та соціальних мереж зросла загроза кібербулінгу і технологічного насильства, які можуть порушити соматичні права осіб. Це стає актуальною проблемою, яку потрібно розглядати та боротися з нею.

Встановлено, соматичні права є одними з найважливіших прав людини, які стосуються її фізичного тіла і здоров'я. Ці права визнають недоторканість, приватність та контроль за власним тілом. Вони є фундаментальними для гідного і вільного життя кожної людини і знаходяться під захистом закону та міжнародних конвенцій.

Підкреслено, репродуктивне здоров'я не обмежується лише можливістю мати дітей. Воно також включає в себе забезпечення фізичного, психологічного та соціального благополуччя у сфері репродукції. Недостатність доступу до репродуктивних послуг може призвести до серйозних проблем зі здоров'ям, які впливають на загальний стан та якість життя людини. Забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків в плані репродуктивного здоров'я є важливим аспектом гендерної рівності. Доступ до репродуктивних послуг повинен бути забезпечений незалежно від статі, етнічної належності, соціального статусу тощо. Це допомагає враховувати індивідуальні потреби та права кожної людини.

Резюмовано, соматичні права є важливими для забезпечення фізичного та психологічного благополуччя кожної людини. Вони захищають недоторканість, приватність і контроль за власним тілом і становлять фундаментальну складову гідного життя. Забезпечення захисту цих прав є завданням як правової держави, так і суспільства загалом, і вимагає уваги до потреб і прав кожної людини.

Ключові слова: права і свободи, соматичні права, право на репродукцію, біотехнології, етичні стандарти.

Byśaha Yu.M. Somatic rights: protection of the physical sphere of human dignity and autonomy.

It is certain that today in a world that is constantly changing and developing, issues of somatic rights are becoming more and more relevant and important. With the development of the Internet and social networks, the threat of cyberbullying and technological violence, which can violate the somatic rights of individuals, has increased. This becomes an urgent problem that needs to be addressed and dealt with.

It has been established that somatic rights are one of the most important rights of a person that relate to his physical body and health. These rights recognize inviolability, privacy and control over one's own body. They are fundamental for the dignified and free life of every person and are protected by law and international conventions.

It is emphasized that reproductive health is not limited to the ability to have children. It also includes ensuring physical, psychological and social well-being in the field of reproduction. Inadequate access to reproductive services can lead to serious health problems that affect a person's overall health and quality of life. Ensuring equal opportunities for women and men in terms of reproductive health is an important aspect of gender equality. Access to reproductive services should be provided regardless of gender, ethnicity, social status, etc. This helps to take into account the individual needs and rights of each person.

In summary, somatic rights are important for ensuring the physical and psychological well-being of every person. They protect inviolability, privacy and control over one's own body and are a fundamental component of a dignified life. Ensuring the protection of these rights is the task of both the legal state and society in general, and requires attention to the needs and rights of each person.

Key words: rights and freedoms, somatic rights, right to reproduction, biotechnology, ethical standards.

Постановка проблеми. Сьогодні у світі, який постійно змінюється та розвивається, питання соматичних прав стають дедалі більш актуальними і важливими. З розвитком інтернету та соціальних мереж зростає загроза кібербулінгу і технологічного насильства, які можуть порушити соматичні права осіб. Це стає актуальною проблемою, яку потрібно розглядати та боротися з нею. Зростання можливостей біотехнологій, таких як генетична модифікація та допоміжні репродуктивні технології, вимагає вдосконалення законодавства та етичних стандартів для захисту соматичних прав.

Департамент репродуктивного здоров'я і наукових досліджень Всесвітньої організації охорони здоров'я підкреслює, що концепція репродуктивних прав охоплює деякі права людини, які вже визнані в національних законах, міжнародних актах з прав людини і інших відповідних документах Організації Об'єднаних Націй і є результатом широкого консенсусу [1].

Репродуктивні права охоплюють широкий спектр аспектів, пов'язаних з репродуктивним здоров'ям та репродукційною свободою. Вони включають в себе право на доступ до інформації та послуг з планування сім'ї, право на вибір методів контрацепції, право на якісні пологи, право на доступ до послуг абортів відповідно до законодавства, а також право на запобігання та лікування захворювань, пов'язаних з репродуктивним здоров'ям.

Важливо зауважити, що концепція репродуктивних прав базується на принципі поваги до особистого вибору і автономії, а також права кожної людини на здоров'я та гідність. Ці права визнаються як невід'ємна частина загального спадку прав людини та зобов'язання країн та міжнародних організацій до їхнього захисту та забезпечення.

Отже, концепція репродуктивних прав відображає важливий аспект захисту прав людини і має глибокий історичний та міжнародний корінь у правових нормах і документах, що регулюють права та свободи громадян у всьому світі.

Водночас необхідною вбачається деталізація конституційних норм, які стосуються змісту основних прав людини та перетворення їх у реальну практику, застосовуючи їх у повсякденному житті кожної особи через її власні суб'єктивні права [2].

Питання репродуктивного здоров'я та прав доступу до послуг репродуктивного здоров'я залишаються актуальними, оскільки вони безпосередньо впливають на життя та благополуччя жінок та чоловіків. Забезпечення соматичних прав у цьому контексті є ключовим для забезпечення рівних можливостей та гідного життя.

Стан опрацювання. Проблематика соматичних прав була предметом дослідження таких учених як: Д. Белов, М. Белова, Я. Кузьменко, Г. Романовський, В. Чечерський, Б. Щербина та ін.

Метою статті є дослідження соматичних прав, особливостей захисту фізичної сфери людської гідності та автономії.

Виклад основного матеріалу. Соматичні права є одними з найважливіших прав людини, які стосуються її фізичного тіла і здоров'я. Ці права визнають недоторканість, приватність та контроль за власним тілом. Вони є фундаментальними для гідного і вільного життя кожної людини і знаходяться під захистом закону та міжнародних конвенцій.

Соматичні права можна класифікувати на кілька основних категорій, враховуючи їхню сутність та сферу застосування:

1. *Права на фізичну (особисту) недоторканість:* це право передбачає, що ніхто не має права втручатися в фізичну цілісність особи без її згоди, а також включає в себе запобігання фізичному насильству та травмам.

2. *Права на приватність та конфіденційність:* людина має право на контроль за своїм фізичним тілом та визначенням, хто має доступ до нього; медичні інформація та дані пацієнта повинні бути конфіденційними та захищеними від несанкціонованого доступу.

3. *Права на репродукцію та репродуктивне здоров'я:* право на вільний вибір, коли і чи мати дітей, скільки дітей мати та інші аспекти репродуктивного здоров'я; право на доступ до медичних

послуг, пов'язаних з репродуктивним здоров'ям, включаючи контрацепцію, аборт, акушерську та гінекологічну допомогу.

4. *Права на захист від дискримінації*: усі мають право на рівний доступ до медичних послуг та захист від будь-якої форми дискримінації на підставі статі, віку, стану здоров'я тощо.

Ця класифікація допомагає краще розуміти різні аспекти соматичних прав та їхнє значення для індивідуальної гідності та автономії кожної людини.

Захист соматичних прав є важливим завданням для держав, правозахисних організацій та суспільства загалом. Існують різні засоби і механізми для забезпечення цього захисту:

1. Нормативно-правова база, що стосується медичних послуг, репродуктивного здоров'я, боротьби з насильством та дискримінацією, які гарантують соматичні права громадян.

2. Медичні фахівці повинні дотримуватися професійних стандартів та етичних принципів, що гарантують права пацієнтів та їхню приватність.

3. Важливо забезпечувати доступ громадян до інформації про їхні соматичні права та медичні послуги.

4. Наявність правозахисних організацій, які надають правову допомогу та підтримку особам, соматичні права яких порушено, грає важливу роль у захисті цих прав. Якщо соматичні права порушуються, громадяни мають право звертатися до суду для захисту своїх прав.

5. Міжнародні організації та угоди відіграють важливу роль у захисті соматичних прав. Наприклад, ООН та інші міжнародні організації розробляють стандарти і конвенції, що стосуються прав людини та соматичних прав, зокрема.

Захист соматичних прав важливий для гарантування фізичного та психологічного благополуччя кожної людини і сприяє зміцненню гідності та автономії. Це завдання, яке вимагає уваги та зусиль з боку всіх рівнів суспільства і влади.

У рамках нашого дослідження окрему увагу також варто звернути на репродуктивні права. Питання репродуктивного здоров'я та прав доступу до послуг репродуктивного здоров'я залишаються актуальними через їхній прямий вплив на якість життя жінок і чоловіків у сучасному світі.

Деякі дослідники вважають, що репродуктивні права можна розглядати як складову частину загальних прав і свобод, які гарантують можливість використання основного, невідчужуваного права кожної людини на продовження роду. Це стосується всіх, незалежно від їхньої статі, національності, сімейного стану або стану здоров'я. До таких прав належать, зокрема, право на охорону репродуктивного здоров'я та можливість використання допоміжних репродуктивних технологій [3].

Так, О.М. Васильченко висловлює погляд, що репродуктивні права є комплексом універсальних прав і свобод, які гарантують здійснення фундаментального, невідчужуваного права кожної людини на продовження роду. Це право надається незалежно від статі, національності, цивільного стану та стану здоров'я особи. В цей комплекс входить право на збереження репродуктивного здоров'я і можливість скористатися допоміжними репродуктивними технологіями, включаючи донорські та сурогатні програми. Також це включає в себе право на самостійне планування сім'ї, включаючи свободу визначати кількість та стать дітей, а також вільність встановлювати тимчасові інтервали між їхнім народженням, і право на захист від будь-якої форми дискримінації під час здійснення цих прав [4].

Можливість використання допоміжних репродуктивних технологій представляє собою важливий аспект репродуктивних прав. Ця концепція означає доступ осіб до сучасних медичних та технологічних методів, які допомагають реалізувати їхні права на створення сім'ї та батьківство, особливо в ситуаціях, коли природні методи репродукції виявляються недостатньо ефективними або недоступними.

Допоміжні репродуктивні технології включають в себе такі методи, як штучне запліднення, ін вітро опліднення, сурогатне материнство, донорська інсемінація та інші медичні процедури, які допомагають парі або одній особі здійснити своє право на батьківство. Важливо відзначити, що в деяких випадках допоміжні репродуктивні технології можуть бути необхідними для подолання медичних проблем, які перешкоджають природному зачаттю.

Ця можливість є важливою з точки зору захисту прав осіб на самовизначення та реалізацію своїх бажань щодо створення сім'ї. Вона також підкреслює важливість доступу до якісної медичної допомоги та консультування в галузі репродукції. Однак використання допоміжних репродуктивних технологій також повинно враховувати етичні та правові питання, зокрема відносини

між донорами і приймачами, права сурогатних матерів і багато інших аспектів, що потребують уважного регулювання для забезпечення гідності та правової захищеності всіх сторін, що беруть участь у процесі.

Репродуктивне здоров'я не обмежується лише можливістю мати дітей. Воно також включає в себе забезпечення фізичного, психологічного та соціального благополуччя у сфері репродукції. Недостатність доступу до репродуктивних послуг може призвести до серйозних проблем зі здоров'ям, які впливають на загальний стан та якість життя людини.

Репродуктивне здоров'я передбачає фізичний стан та функціонування репродуктивних органів, що включає в себе попередження та лікування захворювань, пов'язаних з репродукцією, забезпечення безпеки під час вагітності та пологів, а також доступ до якісної акушерської допомоги. Також воно враховує психічний стан особи в контексті репродукції та включає в себе психологічну підготовку до батьківства, підтримку психологічного стану під час вагітності та після пологів, допомогу в розв'язанні психологічних проблем, пов'язаних з репродукцією. Репродуктивне здоров'я охоплює і аспекти соціальної сфери, зокрема, доступ до освіти та інформації про репродукцію, можливість вибору власного життєвого шляху щодо створення родини, боротьбу зі стигмою та дискримінацією в сфері репродукції, а також підтримку для груп осіб, які можуть бути вразливими в цьому контексті, наприклад, молоді, інвалідів чи інших соціально груп.

Разом ці аспекти створюють повне бачення репродуктивного здоров'я та забезпечують фізичну, психологічну та соціальну підтримку та гідність для кожної людини у сфері репродукції, незалежно від їхнього стану здоров'я та інших факторів.

Репродуктивна сфера становить спільний контекст, який дозволяє розглядати репродуктивні права людини. Проте це не означає, що права людини, які пов'язані із цією сферою, мають однаковий характер, властивості, зміст, принципи реалізації та захист [5].

Об'єкт права людини на репродукцію (відтворення) складається з низки важливих аспектів, які визначають суть цього права та віддзеркалюють основні аспекти вибору та контролю в сфері репродукції. Здійснення репродуктивної функції – це основний компонент об'єкта репродуктивних прав, котрий означає, що кожна людина має право на вільний вибір та контроль за тим, чи бажає вона зачати народження нового життя, чи відмовитися від цього процесу. Об'єкт репродуктивних прав також включає в себе: право на вибір репродуктивної поведінки, що включає в себе право визначати, коли, з ким та яким чином реалізовувати свої репродуктивні плани; право на захист від нав'язування репродуктивних рішень з боку інших осіб, включаючи державу чи медичних фахівців, людина має право на свою репродуктивну автономію; право на захист від будь-якої форми дискримінації в сфері репродукції, зокрема на підставі статі, віку, стану здоров'я, релігії, національності тощо; право на доступ до інформації про репродуктивне здоров'я та послуг, які допомагають забезпечити безпеку та якість в сфері репродукції [6, с.31].

У цьому контексті важливо відзначити, що існують різні підходи до визначення об'єкта репродуктивних прав. Деякі вчені вбачають основний акцент на аспектах репродуктивного здоров'я, в той час як інші підкреслюють роль вільного вибору і самовизначення в сфері репродукції. Різниця в підходах свідчить про складність і різноманітність питань, пов'язаних з репродуктивними правами людини.

Забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків в плані репродуктивного здоров'я є важливим аспектом гендерної рівності. Доступ до репродуктивних послуг повинен бути забезпечений незалежно від статі, етнічної належності, соціального статусу тощо. Це допомагає враховувати індивідуальні потреби та права кожної людини.

Проблеми, пов'язані з репродуктивним здоров'ям, можуть призводити до насильства та дискримінації. Забезпечення доступу до послуг репродуктивного здоров'я також включає в себе захист від фізичного, психологічного та сексуального насильства, а також від дискримінації на основі статі, віку або інших ознак.

Репродуктивне здоров'я є важливою складовою загального стану здоров'я нації. Забезпечення соматичних прав у цьому контексті сприяє підтриманню національного здоров'я та демографічному розвитку.

Висновки. Соматичні права є важливими для забезпечення фізичного та психологічного благополуччя кожної людини. Вони захищають недоторканість, приватність і контроль за власним тілом і становлять фундаментальну складову гідного життя. Забезпечення захисту цих прав є завданням як правової держави, так і суспільства загалом, і вимагає уваги до потреб і прав кожної людини.

Список використаних джерел:

1. Стратегія в галузі репродуктивного здоров'я з метою прискорення прогресу у напрямку досягнення міжнародних цілей та завдань у галузі розвитку. URL: <https://www.who.int/reproductivehealth/publications/general>.
2. Пунда О.О. Поняття особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 197–204.
3. Рябенко О.В. Право фізичної особи на репродукцію (відтворення): поняття та історико-правові аспекти становлення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право*. 2015. Вип. 30. Т. 1. С. 148–151.
4. Васильченко О.М. Репродуктивна поведінка особистості. Соціально-психологічний аналіз: монографія. Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2013. 547 с.
5. Чечерський В.І. Співвідношення права людини на репродукцію (відтворення) і репродуктивних прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2020. № 61. С. 56–60.
6. Мухамєдова Е.Е. Репродуктивні права фізичної особи в системі особистих немайнових прав. *Вчені записки Таврійського нац. ун-ту ім. В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2012. № 22. Т. 25 (64). С. 136–141.
7. Белов Д.М., Громовчук М.В. Конституційно-правові засади статусу особи: окремі аспекти. *Аналітично-порівняльне право*. № 1. 2021. С. 21–26.
8. Громовчук М.В., Белов Д.М., Релігія і право людини на штучне запліднення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Випуск 64. С. 46–50.
9. Громовчук М.В., Белов Д.М., Принцип гуманізму, як основоположний принцип побудови сучасної правової держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Випуск 65. С. 46–50.